

Aleksander Wiater

Uniwersytet Wrocławski

<https://orcid.org/0000-0002-9771-9382>

aleksander.wiater@uwr.edu.pl

O ewolucji wyobrażeń i praktyki w zakresie prowadzenia dzienniczka uczącego się. Refleksje nad wynikami badania własnego

About the evolution of form and practice in language learner diaries. Reflections on research

Among the foreign language learning strategies classified by R. Oxford (1990) as indirect are affective strategies, to which the researcher assigns an important role in regulating the process of acquiring knowledge and skills. One of the basic tools used for this purpose is a diary, which helps a learner identify their feelings, attitudes and motivations related to language learning. It can be kept both in the form of individual notes on paper or through electronic entries on a group forum, including interactive exchange of reflections. The change in the formula makes it not only a personal record, but also a testimony of various cognitive experiences that we share with others. The aim of the article is to present the changes taking place in the chosen form of the diary, which becomes not only a place for reflection, but also for the exchange of learning experiences, including metacognitive and social strategies. The research conducted in the period from the academic year 2018/19 to 2022/2023 covered five classes of first-year students of French Philology at the University of Wrocław and was aimed at examining preferences in relation to an open or closed form of keeping a diary of the learning strategies used. During the longitudinal

research, statements from learners were collected (207 questionnaires), which pointed out the advantages and disadvantages of both forms of diary and commented on the usefulness of the tool in reflection on learning strategies used in practice.

Keywords: learner diaries, language learning strategies, indirect strategies, longitudinal research

Słowa kluczowe: dzienniczki uczących się, strategie uczenia się języków obcych, strategie pośrednie, badanie podłużne

1. Uwagi wstępne

Świadome uczenie się ukierunkowanie na nabywanie wiedzy i umiejętności jest jednym z celów, jakie stawia przed sobą współczesna dydaktyka zarówno w odniesieniu do kształcenia formalnego, pozaformalnego, jak i nieformalnego (zob. Grabowska, Wiater, 2023). Wśród czynników mających najistotniejszy wpływ na przebieg tego procesu odnaleźć można zarówno te związane z funkcjami poznawczymi, jak i afektywnymi ucznia. O jego powodzeniu w znaczący sposób decydują cechy indywidualne i wykorzystywane strategie uczenia się, definiowane jako „konkretne działania, zachowania, kroki lub techniki używane przez uczniów – często świadomie – w celu zwiększenia postępów w przyswajaniu, przechowywaniu, przywoływaniu i używaniu drugiego języka (L2)” (Oxford, 1993: 175, za: Newby i in., 2007: 78).

Wśród narzędzi przyczyniających się pośrednio do nabywania kompetencji komunikacyjnej i regulujących poziom ‘temperatury emocjonalnej’ związanej z uczeniem wymieniany jest dzienniczek ucznia. Nerlicki (2009: 152) definiuje go jako „tekst o charakterze osobistym, w którym autor zapisuje doświadczenia związane z własną osobą, jak i wydarzeniami otaczającego świata”. Istotnym elementem, którego brak w tej definicji, jest pewna regularność piśmiennicza. Termin wywodzi się bowiem z łacińskiego wyrazu *diarium* wskazującego na zapis codzienny. Oczywiście formuła z *dnia na dzień* jest czysto umowna, a istota opiera się na układzie chronologicznym notatek, które pokazują zaistniałe wydarzenia i pozwalają na ich ułożenie w kolejności jedno po drugim, tworząc całość. Chodzi tu o zabieg czysto formalny, pozwalający na oznaczenie momentów, w których autor przypomina sobie wydarzenia z przeszłości.

Diarysta pisze o tym, co jest dla niego istotne w momencie sporządzania zapisu, stąd wielka rola daty, która nie tylko wskazuje moment pisania, ale także ukonkretnia tę teraźniejszość, czyni ją w pełni wymierną. Przejście od daty do daty jest przejściem od jednego teraz do drugiego (Głowiński, 1973: 89).

Pisanie dziennika jest zatem procesem ciągłym, skupiającym się na teraźniejszości i bez wizji skończonej całości. Obecny w nim autor pełni funkcję centrum obserwacji skierowanej na bieżące notowanie i analizowanie własnych uczuć i przeżyć, przy czym tłem dla jego refleksji jest świat zewnętrzny. Dziennik, jak słusznie zauważa Podolska (1990: 215), posiada kompozycję otwartą (amorficzną), co pozwala realizować go według własnej koncepcji.

Uzupełniona o te ważne elementy definicja dzienniczka brzmiałaby zatem następująco: *tekst o charakterze osobistym, pisany regularnie w układzie chronologicznym, w którym autor notuje doświadczenia związane z własną osobą, jak i wydarzeniami otaczającego go świata*. Czasownik *notować* wybrany tu został nieprzypadkowo z uwagi na jego wartość semantyczną związaną z zapisywaniem czegoś dla pamięci, rejestrowaniem, stwierdzaniem istniejącego stanu rzeczy (zob. *Słownik Języka Polskiego PWN*). Celowo zostało natomiast pominięte pojęcie *refleksji*. Pomimo tego, że głębsze zastanowienie powinno towarzyszyć pisaniu dzienniczka, to jak pokazuje praktyka, nie zawsze ma miejsce, a autorzy ograniczają się niekiedy do opisu wykonywanych czynności. Wreszcie zastosowany w tekście układ chronologiczny odpowiada następstwu dat zapisu, a nie porządkowi opisywanych wydarzeń.

Dzienniczek służy komunikowaniu, ma więc zarówno nadawcę, jak i odbiorcę, z tym, że zapis może być przeznaczony wyłącznie dla notującego i on sam staje się tym samym nadawcą i odbiorcą jednocześnie. Może też stanowić przekaz dla konkretnego odbiorcy lub grupy odbiorców, przybierając niekiedy formę publiczną (por. blog). Rozumiany jako środek dydaktyczny stawia sobie za cel zwiększenie efektywności procesów uczenia się w sposób bądź bezpośredni, tj. wpływając na autonomizację procesu uczenia się poprzez refleksję ucznia nad stosowanymi przez niego praktykami, bądź pośredni – dostarczając informacji nauczycielowi o sposobach pracy ucznia. Jeszcze inną rolę odgrywać będzie on dla badacza, dla którego może stać się narzędziem zbierania danych empirycznych w trakcie glottodydaktycznych badań jakościowych. Dzienniczek i jego funkcja stanowiły już przedmiot rozważań naukowych¹. W niniejszym artykule chcielibyśmy natomiast przedstawić jego ewoluowanie na podstawie badania podłużnego, w którym przeanalizowane zostały zmiany zachodzące w formie jego prowadzenia.

---

¹ Zob. Wiater 2024, w którym autor opisuje dzienniczek ucznia jako jedno z narzędzi służących rozwijaniu strategii uczenia się.

2. Geneza dziennika jako formy wypowiedzi

Dziennik to wypowiedź o charakterze autobiograficznym prowadzona jako systematyczny zapis refleksji autora; sięga on swą genezą starożytności. Za prekursora gatunku można uznać *Rozmyślenia* Marka Aureliusza, w których prowadzi on dialog z samym sobą o sprawach najważniejszych takich jak dobro, szczęście czy też poszukiwanie sensu życia. Także w literaturze japońskiej drugiej połowy I tysiąclecia i początku II pojawiają się teksty pisane epicko-dokumentalne redagowane w formie lirycznych dzienników lub pamiętników i nazywane *nikki bungaku* (jap. 日記文学) dające świadectwo istnienia wyrafinowanej kultury materialnej i intelektualnej Japonii (Łopatyńska, 1950: 253).

W okresie średniowiecza i renesansu duchowni, kupcy, uczeni spisywali różnorodne diariusze, pamiętniki, kroniki oraz robili zapiski, których celem było nie tylko utrwalenie zachodzących zmian dotyczących ich życia osobistego, lecz także otaczającego świata, sytuacji politycznej i społecznej. Za pierwotną wersję późniejszego dziennika osobistego można uznać *tablettes*, czyli „rodzaj dziennika, z naciskiem położonym na stronę introspekcyjną, z wyraźną tendencją do uogólnienia swojego doświadczenia, ujęcia go w formę twierdzenia ogólnego o człowieku” (Łopatyńska, 1950: 262). Z czasem w tekstach stopniowo pojawiały się próby wyrażenia uczuć, stanów wewnętrznych, refleksje o naturze ludzkiej, a obiektem obserwacji stawał się sam autor (Podolska, 1990: 199).

Wraz ze zmianą stylu życia i nowymi tendencjami filozoficznymi charakteryzującymi wiek XVIII rozpowszechniła się mało znana do tej pory forma dziennika intymnego, zawierającego w sobie notatki z podróży, wyznania, zwierzenia. Dzięki obserwacji własnej osobowości „oświecony” autor miał poznać prawdę o sobie. Prekursorami tej formy byli Jan Jakub Rousseau, Laurence Sterne, Johann Wolfgang Goethe, Charles Nodier czy też Johann Kasper Lavater. W pierwszej połowie XIX w. modne stało się pisanie dzienników intymnych, nieprzeznaczonych do druku, a zapiski traktowane były jako forma terapii, środek pozwalający na wyzwolenie się od własnych obsesji i samotności (Podolska, 1990: 199–200). Notatki te publikowane po śmierci ich autorów stawały się inspiracją dla przyszłych pokoleń i weszły do kanonu piśmiennictwa, ujawniając intymne przeżycia, poufne zdarzenia, tajemnice i portrety piszących. Dziennik intymny był szczególnie popularny we Francji, a do klasyki przeszli Marine de Biran, Maurice de Guérin, Benjamin Constant, Eugène Delacroix, Alfred de Vigny, czy Henri Frederic Amiel. Z czasem zapiski zaczęły przybierać postać upodabniającą je do utworu literackiego, a autorzy redagowali je świadomie, wiedząc, że zostaną kiedyś opublikowane. Pojawiały się w nich komentarze do współczesnych zjawisk artystycznych, literackich czy też filmowych, a także opis codzienności oraz próby objęcia jej refleksją o charakterze ogólnym.

Dziennik stał się niezwykle ważną formą literacką schyłku XIX w., a szczytowy okres jego popularności przypadł na wiek XX kiedy to tworzyli Virginia Woolf, Rainer Maria Rilke, Franz Kafka, Georges Bernanos, Tomasz Mann, Jean Cocteau, Antoine de Saint-Exupéry, Albert Camus, Cesare Pavese, Max Frisch, Gabriel Marcel (Podolska, 1990: 201), a na gruncie polskim św. Faustyna Kowalska, Zofia Nałkowska, Witold Gombrowicz, Józef Czapski, Gustaw Herling-Grudziński, Janusz Korczak, Leopold Tyrmand, Sławomir Mrozek, Stefan Wyszyński i inni.

3. Forma i kompozycja dzienniczka

Jak już wcześniej powiedziano, dzienniczek może posiadać charakter zarówno prywatny, jak i publiczny. Specyfiką jego jest to, że notatki prowadzone są na bieżąco, regularnie, w sposób chronologiczny (względem dat wpisów, a niekoniecznie opisywanych wydarzeń), co pozwala niejednokrotnie na zaobserwowanie rozwoju procesu refleksji piszącego. Brak ustalonego z góry planu kompozycji sprawia, że dziennik cechuje wolność i swoboda wypowiedzi, otwartość formy, spontaniczność, z jaką autor dokonuje wpisów. Te ostatnie nie zawsze są zaplanowane i skrupulatnie przemyślane. Język jest zwykle potoczny, niekiedy emocjonalny, informujący, oceniający i wartościujący. Treść sprowadza się zazwyczaj do refleksji na temat własnej osoby (co robię? po co to robię?), rozmyślań o sprawach otaczającego nas świata, retrospekcji i introspekcji (łac. *introspectio* – wglądanie do wnętrza), działań, które piszący pragnie sam sobie uświadomić. „W dzienniku autor patrzy na siebie ‘tu i teraz’, ocenia swoje zachowanie i niemal ‘na żywo’ opisuje pewne wydarzenia, notuje chwilę” (Podolska, 1990: 207). Co istotne, za zapisanymi słowami stoi nie tylko autor, ale przede wszystkim człowiek, stąd w całej ciągłości odczuwa się obecność piszącego.

Dziennik prowadzony jest zwykle w formie papierowej, co ma zagwarantować jego intymność, a styl prowadzenia go i zapisów – oddawać charakter piszącego. Notatom towarzyszą niekiedy ilustracje, rysunki czy szkice. Alternatywą do fizycznego zeszytu jest dziennik prowadzony w formie elektronicznej, co określane jest obecnie mianem *cyfrowego journalingu*. Za takim prowadzeniem dzienniczka przemawia przede wszystkim możliwość natychmiastowego zapisania swoich przemyśleń, obserwacji, uwag, a także, atrakcyjna forma wizualna i praktycznie nieograniczona przestrzeń do publikowania. Swoboda formy sprawia też, że możemy umieszczać w nim zdjęcia, odniesienia do innych stron internetowych, linki, itp. Niewątpliwą zaletą dzienniczka cyfrowego jest również to, że może on mieć zarówno charakter prywatny, jak i publiczny. Z punktu widzenia analizy

interakcji społecznych, zwłaszcza ta ostatnia forma wydaje się niezwykle interesująca; skłania do refleksji nad równowagą między niezależnością a współzależnością, czy też wielokierunkowym dialogiem. Nie bez znaczenia są tu zasady netykiety wskazujące na reguły zachowania się wobec osoby, z którą komunikujemy się. Pozbawienie uczestnika innych werbalnych kanałów przekazu (tzw. deprywacja sensoryczna), wymaga od piszącego umiejętności precyzyjnego formułowania myśli w asymetrycznym trybie komunikacji. Publiczny charakter wpisów sprawia więc, że doświadczenie to staje się wyzwaniem na poziomie zarówno intelektualnym, emocjonalnym, jak i społecznym.

4. Dzienniczki w badaniach glottodydaktycznych

Dzienniczek jako narzędzie służące zarówno uczącym się, nauczającym, jak i badaczom weszło do użycia na początku lat 1980 (Cadet, 2007: 39). Z perspektywy ucznia prowadzenie dzienniczka ma na celu pobudzenie i pogłębienie refleksji przede wszystkim w odniesieniu do osobistych procesów kształcenia. Działaniom tym odpowiadają sklasyfikowane przez Oxford (1990) strategie uczenia się języków obcych określane jako pośrednie. Wśród nich, badaczka przypisuje istotną rolę strategii afektywnej odpowiadającej za regulowanie procesu przyswajania wiedzy i umiejętności. Jednym z podstawowych narzędzi wykorzystywanych ku temu jest właśnie dzienniczek, który sprzyja identyfikowaniu własnych odczuć, postaw i motywacji związanych z uczeniem się języka. Zwerbalizowane w nim refleksje mają charakter subiektywny, gdyż wynikają z indywidualnej rekonstrukcji doświadczeń poznawczych uczącego się, tj. relacji oraz ocen powstających w wyniku interakcji z otaczającym go środowiskiem. Są one zatem wypadkową między własnymi a zbiorowymi doświadczeniami ucznia (Nerlicki, 2009: 152).

Stopień refleksyjności piszącego sprawia, że zamieszczane treści możemy umieścić na trzech poziomach dociekliwości. Najniższy stopień wykorzystuje narrację, a notatki mają charakter dokumentacyjny. Autor przedstawia retrospektywnie wydarzenia, opisuje własne działania, związane z nimi emocje, nie dokonując głębszej analizy przyczynowo-skutkowej. Rozważania wyższego rzędu odnoszą się do ewaluacji wydarzeń, którym towarzyszy ocena przyczynowo-skutkowa i poszukiwanie przyczyn powstawania problemów. Analiza empiryczna treści wypowiedzi pozwala na zrekonstruowanie wielopłaszczyznowości procesów metapoznawczych piszącego. Trzeci najwyższy stopień refleksji bliski jest pełnej autonomizacji uczącego się, który dokonuje analizy i optymalizacji dotychczasowych działań. Oznacza to, że podjęta na wcześniejszym poziomie ocena poparta jest konkretnymi działaniami

usprawniającymi proces uczenia się i komunikacji. Zapisy w dzienniczkach wskazują tym samym na dokonujące się zmiany praktyk uczeniowych, zachowań komunikacyjnych, strategii uczenia się (Bartnizky, 2004: 8).

Dzienniczki uczących się powstają często z inspiracji nauczyciela (zob. Grabowska, Wiater, 2023), dostarczając mu informacji o przebiegu procesu kształcenia, indywidualnych potrzebach ucznia, napotykanym problemach itp. Osobną kategorię stanowią te pisane przez nauczycieli, dla których są narzędziem służącym rozwijaniu refleksyjności pedagogicznej, zmierzającej ku zwiększaniu skuteczności procesu nauczania. Ich prowadzenie ma na celu zmianę lub też modyfikację zachowań i praktyk dydaktycznych, co sprzyjać ma pełniejszemu i bardziej efektywnemu wykonywaniu pracy (Derenowski, 2009: 22). Prowadzenie dzienniczka stwarza zatem możliwość analizy afektywnych (pozytywnych i negatywnych) aspektów bycia nauczycielem, weryfikowania przekonań dotyczących nauczania i ewaluacji stosowanych praktyk dydaktycznych (Gebhard, Oprandy, 1999: 79). Podobny charakter może przybrać dzienniczek badacza, w którym opisuje on swoje wrażenia, idee, emocje, uwagi, myśli, decyzje i osobiste refleksje. Dużą wagę przywiązuje się w nim do introspekcji i analizy, refleksyjności, opisu i obserwacji. Głównym celem staje się „obiektywizacja subiektywności”, pozwalająca na nabranie pewnego dystansu do wydarzeń i zaobserwowanych faktów. Jak podkreśla Wiater (2016: 269), pozwala to zapamiętać zdarzenia, nawiązać dialog pomiędzy danymi a badaczem, który pełni rolę zarówno obserwatora, jak i analizującego, zapewniając przejrzystość procesu badawczego.

Dzienniczki mogą też służyć badaczowi w analizie i interpretacji przebiegu procesu nauki języka obcego uczących się. Kwestią dyskusyjną pozostaje jednak wiarygodność danych dostarczanych w dzienniczkach. Z uwagi na charakter otwartych narzędzi badawczych, w których mamy do czynienia z opiniami uczniów, trudno jest ocenić wartość empiryczną wyrażonych opinii. Często więc podawana jest w wątpliwość miarodajność badań jakościowych z uwagi na nieustaloną możliwość obiektywizacji i generalizacji danych. Wilczyńska i Michońska-Stadnik (2010: 140) zalecają, by metodologię jakościową wykorzystywać w badaniu zjawisk nowych, słabo rozpoznanych w literaturze przedmiotu i nastawionych na uchwycenie ich niepowtarzalnej specyfiki. Badania etnograficzne oparte na informacjach uzyskanych z dzienniczek mają właśnie zazwyczaj charakter opisowy, obserwacyjny, eksploracyjno-interpretacyjny, indywidualizujący; nie dąży się w nich do pozyskania jak największej próby w celu uogólnienia wyników. Dane z powodzeniem mogą być jednak wykorzystane w procedurze triangulacji, pozwalając obiektywizować badaną rzeczywistość i nadawać badaniu walor pewności, prawomocności i wiarygodności. Pozyskiwane dzięki wpisom w dzienniczkach informacje są też częstym źródłem wiedzy np. w badaniach w działaniu (zob.

Wiater, 2016), zapewniając zarówno trafność wewnętrzną, jak i zewnętrzną procesu badawczego poprzez kontekstualizację zebranych danych.

5. Analiza badań podłużnych dotyczących formy prowadzenia dzienniczka uczącego się

Przeprowadzone badania od roku akademickiego 2018/19 do 2022/2023 objęły pięć roczników studentów I roku filologii francuskiej Instytutu Filologii Romańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego w wieku około 19–20 lat i głównie płci żeńskiej (Tab. 1). Celem było m.in. zbadanie preferencji w odniesieniu do formy otwartej (publicznej) czy też zamkniętej (osobistej) prowadzenia dzienniczka stosowanych strategii uczenia się. Studenci poszczególnych lat byli zobowiązani lub też nie (zob. Tab. 2) do prowadzenia dzienniczka przez okres minimum jednego miesiąca w formie papierowej lub cyfrowej na platformie e-edu. W obydwu przypadkach istotna była regularność prowadzenia notatek (minimum jedna w tygodniu), a forma zdalna oprócz cotygodniowych postów publikowanych na forum², wymagała także skomentowania wpisu innej osoby. Poruszane w kolejnych tygodniach zagadnienia były proponowane przez nauczyciela, ale z uwagi na zindywidualizowany charakter formy piśmienniczej dzienniczka, nie ingerowano w zamieszczane przez autorów treści, które obejmowały szeroko rozumiane doświadczenia związane z nauką języka obcego (w tym języka francuskiego). Notatki prowadzone były głównie w języku polskim, choć pewne odstępstwa zaobserwowano w przypadku niektórych krótkich komentarzy lub sentencji pisanych w języku obcym.

W toku przeprowadzonych badań podłużnych, zgromadzono anonimowe wypowiedzi uczących się (207 ankiet), którzy wskazywali na zalety i wady obu form dzienniczka oraz wypowiadali się na temat przydatności narzędzia w refleksji nad strategiami uczenia się stosowanymi w praktyce.

Tabela 1. Liczba studentów IFR UWr z poszczególnych roczników biorąca udział w badaniu

Rok akademicki	Liczba wypełnionych ankiet
2018/19	44
2019/20	39
2020/21	50
2021/22	29
2022/23	45

² Uczniowskie interakcje na forum ogólnym, pełniącym funkcję przestrzeni komunikacji na platformie edukacyjnej omawia Górecka (2022).

W przygotowanej ankiecie ewaluacyjnej na koniec semestru przedmiotu *Strategie uczenia się języków obcych*, prowadzonego w wymiarze 15 godzin, studenci odpowiadali na kilka pytań: pierwsze z nich miało na celu sprawdzenie regularności prowadzenia notatek, drugie – służyło ocenie przydatności dzienniczka strategii na studiach filologicznych (skala od 0–10; Tab. 2); dwa pozostałe pytania należały do otwartych, w których studenci mogli się swobodnie wypowiadać. Odstąpiono jednocześnie od przeprowadzania rozmów ze studentami w formie wywiadu, przyjmując, że otwarta forma odpowiedzi pozwalała na uzyskanie potrzebnych informacji.

Tabela 2. Odpowiedzi udzielone przez studentów IFR UW r na dwa pierwsze pytania ankiety

Rok akademicki	Forma dzienniczka	% studentów prowadzących dzienniczek	Ocena przydatności dzienniczków
2018/19	nieobowiązkowy prowadzony w formie papierowej	61,4%	5,32
2019/20	nieobowiązkowy prowadzony w formie on-line	38,5%	7,64
2020/21	obowiązkowy prowadzony w formie on-line	94%	6,64
2021/22	obowiązkowy prowadzony w formie on-line	89,7%	6,5
2022/23	obowiązkowy prowadzony w formie on-line	86,7%	7,41

Oczywisty jest fakt, że największy odsetek studentów prowadzących dzienniczek był w latach, kiedy został on włączony jako jedno z obowiązkowych zadań wymaganych do zaliczenia przedmiotu. Ocena dotycząca jego przydatności była natomiast najwyższa w roku, w którym był on nieobowiązkowy, a zatem wypełniały go osoby najbardziej zainteresowane i zmotywowane. To one, jak się okazuje, dostrzegły największe korzyści w możliwości oceny własnych odczuć, postaw, działań i motywacji związanych z uczeniem się języka oraz zapisywaniem ich w prowadzonym w wygodnej i praktycznej formie zdalnej. Praktyka ta uzyskała także wysokie oceny w roku akademickim 2022/23, co prawdopodobnie jest efektem tzw. „dobrego rocznika”: w ocenie prowadzących zajęcia studenci ci wykazywali się dużą aktywnością, inicjatywą i zaangażowaniem.

Pierwsze pytanie otwarte dotyczyło ogólnych zalet i wad prowadzenia dzienniczka strategii. Wśród najczęściej wymienianych przez studentów korzyści, które zostały pogrupowane w poszczególne kategorie, znalazły się:

- świadomość dotycząca procesu uczenia się wyrażana w następujący sposób: możliwość introspekcji, refleksja nad samym sobą, analiza swoich zachowań, świadome podejście do nauki, obserwacja czy używane metody są skuteczne, stawianie się świadomym swoich technik uczenia się i możliwość ich weryfikacji, dobranie efektywniejszej metody nauki, zwiększenie własnej świadomości odnośnie do stosowanych metod, ich poprawności i wartości;
- odkrywanie nowych metod nauki, znalezienie swojej własnej metody uczenia się, „zaletą jest, że przy prowadzeniu dzienniczka widzimy, gdy w procesie uczenia się powielane są ciągle te same metody i prowokuje to do wprowadzenia nowych”, dzienniczek przydatny jest dla tych osób, które nie znają jeszcze swoich ulubionych metod;
- uczenie się na błędach, wzrost świadomości tego, co można by było poprawić;
- monitorowanie własnej systematyczności, uporządkowanie swojego sposobu systematycznego uczenia się;
- motywacja do nauki, informacja o postępach, rozwój osobisty, ciekawa forma na uzyskanie zaliczenia przedmiotu, odstresowanie, łatwy i przyjemny sposób na uzyskanie oceny, świetna zabawa i rozrywka.

Uwagi i komentarze studentów dotyczące wad prowadzenia dzienniczka koncentrowały się głównie na problemach z czasem i dodatkowym obciążeniem. Chwile spędzone na redagowaniu wpisów woleliby raczej poświęcić na przygotowanie się do zajęć rozwijających praktyczną znajomość języka studiowanej filologii. Spostrzeżenia te dotyczyły zwłaszcza tych, którzy dopiero rozpoczynali naukę francuskiego i dostrzegali niewielkie korzyści z rozwijania strategii określanych przez Oxford (1990) jako pośrednie: metapoznawcze, afektywne i społeczne. Najczęściej jako wady wymieniane były:

- czasochłonność zadania: zbyt duży nakład czasu poświęcany na tworzenie dzienniczków;
- zapominanie o obowiązku dokonania wpisu;
- dokonywanie wpisów na ostatnią chwilę, brak zaangażowania oraz stosownej autorefleksji, o czym świadczy następujący komentarz: „większość studentów robi to ‘ad hoc’, mechanicznie i nie przynosi to zamierzonego efektu refleksji”;
- pozyskanie już odpowiedniej wiedzy dotyczącej tego, jak się uczyć: „jeśli ktoś już odnalazł skuteczne metody uczenia się, to szukanie dodatkowych jest bezcelowe”.

Ostatnie z zadanych pytań otwartych dotyczyło zalet i wad prowadzenia dzienniczka strategii uczenia się w formie papierowej i on-line. Zdecydowana większość studenckich komentarzy skupiała się na korzyściach płynących ze

zdalnej formy i to bez względu na okres (także pandemiczny) wykonywania zadania. Uczący się szczególnie docenili:

- poczucie wspólnoty: dyskusję z innymi, interakcję, komentowanie, podpowiedzi, łatwość komunikacji, wzajemną pomoc, integrację, miłą atmosferę wsparcia i życzliwości, inspirację doświadczeniami innych, wymianę doświadczeń, poszerzenie perspektywy, „lektura wpisów innych osób bywa wzbogacająca, poddaje pomysły”, poznanie opinii innych na temat, który normalnie rzadko jest poruszany w rozmowach, poznanie ciekawych historii innych osób;
- uczenie się na swoich i cudzych błędach;
- otwarty charakter publikacji: możliwość udzielania się na forum, wpisy i komentarze widzą inni uczestnicy zadania;
- elastyczność formy dzienniczka: uzupełnianie w dowolnym momencie i z dowolnego miejsca, wygoda;
- przestrzeganie ram czasowych publikowania postów i komentarzy: uczy systematyczności i dyscypliny;
- potencjał narzędzia (platformy cyfrowej e-edu i komputera): łatwość w edycji wypowiedzi i obsługi strony, intuicyjność w obsłudze, czytelność, zorganizowanie, przejrzystość, klarowność, możliwość powrotu do komentarzy już opublikowanych, przełamanie bariery technicznej, mniejsze szanse na popełnienie błędów ortograficznych, szybsze pisanie na klawiaturze;
- innowacyjność: przystosowanie do ich pokolenia, niekonwencjonalną formę, „dzieje się to w przestrzeni, w której i tak spędzamy dużo czasu, czyli w Internecie”;
- ekologiczność (w stosunku do wersji papierowej);
- skorelowanie z treściami omawianymi na zajęciach.

Wymienienie przez studentów słabych punktów prowadzenia dzienniczków było często kłopotliwe i kończyło się komentarzem: „brak wad”, co najlepiej świadczy o dostosowaniu formy do współczesnego pokolenia uczących się. Spośród uwag negatywnych wymienić należy:

- brak Internetu i problemy techniczne;
- niematerialność dzienniczka: brak fizycznej formy dzienniczka sprawia, że może on zniknąć w przestrzeni cyfrowej, „mniejsze zaangażowanie w pisanie postów online niż ręczne prowadzenie zapiśków”;
- trudności związane z systematycznością: wymóg regularności, dodawanie wpisów na platformie kilka godzin przed terminem zamknięcia tygodnia utrudniało komentowanie, „forma on-line utrudnia regularność, ponieważ widok dzienniczka leżącego na stole przypominającego sam o sobie pomaga utrzymać regularność”;

- długość postów i komentarzy: zbyt długie wywody prowadzących dzienniczek;
- szczerść zamieszczanych wpisów: brak anonimowości, otwarcia się na innych, brak pełnej szczerści, bo wpisy widzą inni, stres, utrata intymności, uzewnętrznianie się przed nieznanymi, „pisanie wpisów, udzielanie się, komentowanie może być trochę stresujące, naraża to na ocenę przez innych”, skupianie się na tym, żeby wpis wyglądał odpowiednio, „dzienniczek w formie on-line traci na prywatności – z całym rokiem znajomych studentów jesteśmy mniej szczerzy niż sami ze sobą; czasem ciężko było pisać szczerą prawdę”, wpisy nie dotyczą indywidualnych problemów, tylko raczej ogólnych strategii;
- wady postawy i męczenie wzroku.

Z perspektywy badacza najbardziej niepokojący jest fakt braku całkowitej szczerści informacji przedstawianych w dzienniczkach. Problem ten nie wydaje się jednak wyłącznie dotyczyć formy zdalnej i rozciąga się według mnie także na te pisane dla nas samych, gdyż nawet one mogą fałszować rzeczywistość, próbując przedstawić autora w innym świetle. Kwestię tę jedynie sygnalizuję, gdyż analizowane dane nie dotyczą zagadnień metodologii badawczej, jakie przedstawia ta postać wypowiedzi, a jedynie skupiają się na preferencjach uczestników dotyczących formy jej prowadzenia. Co więcej uzyskane i rozpatrywane tu dane pochodzą z anonimowych ankiet, co pozwala na przyjęcie prawomocnej tezy o zdecydowanym uprzywilejowaniu formy zdalnej dzienniczka przez studentów uczestniczących w badaniu. Wybór dokonany przez nich wydaje się naturalnym *signum temporis* i sygnalizuje potrzebę stopniowego przechodzenia w świat cyfrowy w wielu aspektach nauczania.

Przeprowadzone badania wskazują na jeszcze inną wartość dzienniczek pisanych on-line, a mianowicie rozwijają one systematyczność pracy. Z przeprowadzonych ankiet z lat wcześniejszych (nieujętych niniejszym badaniem), tj. przed 2018 rokiem, wynikało, że część studentów przygotowywała dzienniczki w formie papierowej „na zamówienie”, tj. tuż przed wyznaczoną datą oddania ich nauczycielowi. Chęć uzyskania wyższej oceny z przedmiotu prowadziła zatem do nadużyć, gdyż praca, która miała być systematyczną refleksją nad procesem uczenia się, była przygotowywana pośpiesznie i bez wymaganego namysłu. Wprowadzenie formy zdalnej sprawiło, że platforma nie dopuszczała do wprowadzania wpisów po wyznaczonej dacie, co wymusiło na uczących się regularność w wykonywaniu zadania.

6. Podsumowanie

Prowadzenie dzienniczka możliwe jest zarówno w formie tradycyjnej, indywidualnych notatek na papierze, jak i elektronicznej jako wpisy na forum grupy obejmujące interakcyjną wymianę refleksji. Zmiana formuły sprawia, że dzienniczek staje się już nie tylko osobistym zapisem, lecz także świadectwem różnorodnych doświadczeń poznawczych, którymi dzielimy się z innymi. W tym kontekście refleksja uczeniowa powstaje na trzech poziomach: w trakcie pisania dzienniczków, poprzez pisanie dzienniczków, w toku interakcji z innymi uczniami. Zwłaszcza ten ostatni aspekt jest coraz bardziej dostrzegany we współczesnej dydaktyce, w której uczniowie widzą potrzebę dzielenia się z innymi swoimi spostrzeżeniami. Dzienniczki w tym kontekście pełniłyby niemalże rolę terapeutyczną, w której uczący się komunikują o swoich rozterkach, dylematach, radościach i rozczarowaniach, o czym świadczy poniższa uwaga studenta (studentki):

Z jednej strony stresujące jest przedstawianie swoich błędów przy nieznanym, ale dzięki temu, że wszyscy widzieliśmy swoje spostrzeżenia, zdaliśmy sobie sprawę, że mamy podobne problemy i mogliśmy czerpać od siebie inspiracje na rozwiązanie naszych trudności związanych z nauką języka.

Już nie tylko sama czynność redagowania dzienniczka jest obiektem refleksyjnego działania uczącego się, lecz również kontakt z innymi staje się źródłem inspiracji do nauki. Skłania to do poszukiwania nowych form kształcenia cechujących się współdzieleniem, a nie posiadaniem. Edukacja oparta na dialogu, czy też spotkaniu dwóch umysłów, uczy demokracji, krytycznego myślenia, otwarcia na inne poglądy, szacunku dla inności. Innowacyjne rozwiązania dydaktyczne zyskują zatem dzięki usieciowionej, a więc nieograniczonej w czasie i przestrzeni, wspólnocie dociekań (Turula, 2018: 125).

Jak pokazało przeprowadzone badanie, dzienniczki w formie on-line nie tylko przyczyniły się do rozwoju u uczących się strategii afektywnych, ale także metapoznawczych (na poziomie planowania, ustalania celów, zdobywania wiedzy o uczeniu się języka) oraz społecznych (w ramach współpracy i współodczuwania z innymi, uświadamiania sobie myśli i uczuć innych osób). Rozwiązanie takie wspiera zatem nie tylko indywidualny charakter nauczania języka i osobistą odpowiedzialność za jego rozwój, zakotwicząc go jednocześnie w wymiar społeczny i interakcyjny. Na indywidualność i społeczność tego procesu zwraca uwagę jeden (lub jedna) z uczących się, przyznając:

Czytanie wypowiedzi innych osób pokazało mi, że każdy ma swoją unikatową „drogę” uczenia się języka obcego.

Analiza wypowiedzi studentów jasno wskazuje na potrzebę dzielenia się współczesnego człowieka swoimi sukcesami i porażkami. Wydają się dziś temu służyć niezliczone internetowe fora, media społecznościowe, grupy dyskusyjne, portale medialne, czy aplikacje. Ale czy nie lepiej, by interakcyjna wymiana refleksji zachodziła z osobami, które rozumieją nas najlepiej, dzieląc z nami tę samą rzeczywistość?

Bibliografia

- Bartnitzky J. (2004), *Einsatz eines Lerntagebuchs in der Grundschule zur Förderung der Lern- und Leistungsmotivation. Eine Interventionsstudie*. Praca doktorska. Online: <https://eldorado.tu-dortmund.de/bitstream/2003/2944/1/BartnitzkyKurzanhangunt.pdf> [DW 05.09.2023].
- Cadet L. (2007), *La genèse des « journaux de bord d'apprentissage »*. „Le français aujourd'hui”, vol. 4, nr 159, s. 39–46.
- Derenowski M. (2009), *Próba ewaluacji „dziennika” jako narzędzia badawczego*. „Neofilolog”, nr 33, s. 21–28.
- Gebhard J.G., Oprandy R. (1999), *Language Teaching Awareness: A Guide to Exploring Beliefs and Practices*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Głowiński M. (1973), *Gry powieściowe. Szkice z teorii i historii form narracyjnych*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Górecka J. (2022), *Konstruowanie wiedzy w pisemnych i asynchronicznych interakcjach online. Nowe możliwości dla dydaktyki języków obcych*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Grabowska M., Wiater A. (2023), *Rola nieformalnego uczenia się języków obcych w świadomości studentów filologii francuskiej*. „Neofilolog”, nr 60/2, s. 328–361.
- Łopatyńska L. (1950), *Dziennik osobisty, jego odmiany i przemiany*. „Prace Polonistyczne”, seria 8, s. 253–280.
- Nerlicki, K. (2009), *Dzienniczki uczących się jako narzędzie badawcze – próba oceny*. „Neofilolog”, nr 32, s. 151–161.
- Newby D., Allan R., Fenner A.-B., Jones B., Komorowska H., Soghikyan K. (2007), *Europejskie portfolio dla studentów – przyszłych nauczycieli języków*. Warszawa: Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli.
- Oxford R.L. (1990), *Language Learning Strategies. What Every Teacher Should Know*. Boston: Heinle & Heinle Publishers.
- Oxford R.L. (1993), *Research on Second Language Learning Strategies*. „Annual Review of Applied Linguistics”, nr 13, s. 175–187.
- Podolska J. (1990), *Refleksje nad kształtem dziennika literackiego*. „Prace Polonistyczne / Studies in Polish Literature”, seria 46, s. 197–223.
- Turula A. (2018), *E-learning akademicki: perspektywa humanistyczna*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP.
- Wiater A. (2016), *Stimuler la parole à travers la peinture. L'entraînement à la créativité dans la perspective du développement de l'expression orale en langue étrangère*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT.

- Wiater A. (2024), *Le journal de bord comme outil visant le développement des stratégies d'apprentissage*. „Academic Journal of Modern Philology”, vol. 21 (Special Issue), s. 105–115.
- Wilczyńska W., Michońska-Stadnik A. (2010), *Metodologia badań w glottodydaktyce*. Kraków: Avalon.

Received: 03.12.2023

Revised: 28.06.2024